

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331722>

КАВУННИК О. А.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.
Кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри музичної педагогіки та хореографії (Ніжин, Україна).

Kavunnyk, Olena. Nizhyn Mykola Gogol State University.
Candidate of Art Studies (PhD), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Music Pedagogy and Choreography (Nizhyn, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3883-7909>

© Кавунник О. А., 2024.

o.kavunnyk@gmail.com

**КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ХОРОВИХ
КОЛЕКТИВІВ НІЖИНА В СЬОГОДЕННІ УКРАЇНИ
Й ЗАРУБІЖЖЯ**

**THE CULTURAL-CREATIVE ACTIVITY OF CHORAL
ENSEMBLES FROM NIZHYN IN TODAY'S UKRAINE
AND THE INTERNATIONAL CONTEXT**

У хоровому мистецтві України чільне місце посідають різновікові й різновидові за складом і репертуаром аматорські, академічні, народні колективи Ніжина й Чернігово-Сіверщини. Вони вирізняються значною кількістю учасників, самобутнім і неповторним мистецьким іміджем, набутим упродовж десятиліть творчості, вони зберігають сценічно-виконавські традиції, наповнюють образно-смысловими інноваціями хоровий спів — ментально традиційний націєтворчий чинник мистецької освіти.

Актуальність його дослідження безперечна. Розглянемо концертну діяльність хорових колективів Ніжина, яка ґрунтується на давніх традиціях церковної та світської музики

України «Майже при кожній церкві в містах і селах України, — зазначали в документах тієї епохи (XVII–XVIII століть — О. К.) існували початкові школи. У них діти не тільки навчалися грамоти, а й діставали елементарні музичні знання, які використовувалися у співі в церковних хорах» [Кікис, 1997, с. 133]. Так, у XVII столітті учні опановували читання, письмо й спів у школах при ніжинських церквах — Миколаївській, Благовіщенській, Богоявленській, Троїцькій, церкві Іоанна Богослова. У 1696 році грецька громада при церкві Архістратиґа Михайла відкрила школу, у якій поряд із греками могли навчатися й діти українців.

Серед закладів освіти Ніжина яскравий приклад становить Гімназія вищих наук. Її відкрито 1820 року, а вже через два роки в ній діяв учнівський хор як засіб музично-естетичного виховання учнів. У цьому переконує й цитата учня Гімназії Миколи Гоголя, який згодом порівнював акторавиконавця головної ролі з роллю хоровождя — першого актора, що очолює свій творчий колектив — хор.

У дослідженні теми застосовано принцип історизму, що дає змогу висвітлити творчість давніх і сучасних хорових колективів Ніжина як важливий етап у розвитку мистецьких традицій України загалом і Чернігово-Сіверщини зокрема. Показовим є історико-хронологічний спектр концертно-виконавської практики хорових колективів закладів освіти й культури Ніжина у другій половині XX — першій третині XXI століть, представлений періодами:

Перший (1957–1970-ті роки): студентські хори філологічного (диригент Віктор Михайлович Іконник), музично-педагогічного (викладачі-хормейстери Лілія Миколаївна Тевзадзе, Анатолій Петрович Лашенко, Володимир Володимирович Кокодій, Микола Митрофанович Борщ, Лариса Пантеліївна Вишнева), фізико-математичного (Сергій Олександрович Голуб) факультетів Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя, чоловічий студентський хор Ніжинського технікуму механізації сільського

господарства (Зоя Василівна Ястремська), хор хлопчиків Будинку культури міста (Анатолій Лащенко).

Другий (1980-ті роки): хорові колективи заводу «Прогрес» (Ольга Миколаївна Синиця), медичних працівників (Зоя Василівна Ястремська), капела вчителів (Зоя Ястремська, Лариса Пантеліївна Вишнева), жіноча капела «Калинонька» (Людмила Юріївна Шумська) музично-педагогічного факультету Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя, народний хор ветеранів Будинку культури (Наталія Дмитрівна Данышина, Ірина Петрівна Литвинець), хор заводу «Ніжинмаш» (Любов Олексіївна Дорохіна), дитячий хор «Сяйво» (Сергій Голуб) музичної школи міста.

Третій (від 1990-х років): колективи Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя¹ — студентські «Любава» (керівник Любов Дорохіна), «Канцона» (Зоя Володимирівна Хоменко), молодіжний хор «Світич» (Людмила Василівна Костенко, Людмила Шумська). Хори Ніжинського фахового коледжу культури і мистецтв імені Марії Заньковецької — академічний (Любов Дорохіна й Ірина Григорівна Могильна) і народний (Надія Іванівна Кирилюк); при ньому шкільні «Соняшник» (Марина Григорівна Батрак) та «Лілея» (Лілія Володимирівна Піонтковська).

Кожному з цих колективів присвячені матеріали про їхніх засновників-диригентів, музично-естетичний вплив хористів на слухачів, глядачів Ніжина. Задокументовані факти творчої біографії кожного підкреслюють їх важливість для формування традицій і розвитку інновацій у хоровому виконавстві України, зокрема в Ніжині, селищах Чернігово-Сіверського регіону Лівобережної України [Кавунник, 2008].

Доцільно надати інформацію про соціотворчість Федора Даниловича Проценка (1866–1942), одного з перших

¹ Від 1998 року — Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя; від 2004 — Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.

педагогів-хормейстерів, який 50 років працював із хорами, попри штучні й жорсткі перешкоди царсько-імперського режиму, за що й був звільнений (1934) з Інституту (колишня Гімназія) народної освіти. На відкритті 1881 р. в Ніжині першого пам'ятника М. Гоголю звучали українські пісні, твори композиторів у виконанні хору із 600 (!) учасників (організатор Ф. Д. Проценко). Поряд із ним творила й незабутня Марія Костянтинівна Заньковецька (1854–1934), актриса театру, співачка, режисерка, яка ставила зі студентами закладу українські вистави. Показовою була їхня спільна творчість з організаціє в місті Народного будинку, у якому діяв хор. Це сприяло збереженню культурно-історичного простору міста, зміцнювало взаємозв'язок мистецько-освітніх традицій, важливий для культуротворення як духовної потреби особистості. Як приклад для наслідування, 1957 року Віктор Михайлович Іконник — педагог-хормейстер на той час уже Ніжинського педагогічного інституту зі студентським хором філологічного факультету вразив глядачів у переповненому Колонному залі столиці РФ на VI Всесвітньому фестивалі молоді та студентів довершеністю виконання. У трирічний ніжинський період диригентської діяльності із цим хором В. Іконник набув досвіду співпраці, у якій поєднував освіту, виконавство і композиторську творчість: вірш М. Гоголя «Ніч» він поклав на музику. Символічно, що цей твір виконав 1993 року на першому своєму концерті університетський молодіжний хор «Світич».

Із плином років названі колективи з об'єктивних причин залишили у містян приємні спогади про свою творчість. А на зламі XX–XXI століть продовжили свою культуротворчу діяльність такі мистецькі колективи: дитячий зразковий хор «Сяйво», який 2022 року відзначив 42 роки праці з незмінним диригентом-засновником колективу С. О. Голубом [Кавунник, 2023 а]. Перше тридцятиріччя 2023 р. відсвяткував молодіжний хор «Світич» на чолі з диригентками-засновницями колективу Л. Ю. Шумською та Л. В. Костенко [Кавунник, 2023 б]. Майже чверть віку Л. О. Дорохіна диригує академі-

чним жіночим хором Ніжинського фахового коледжу культури і мистецтв імені Марії Заньковецької. Мистецький контекст діяльності кожного хору характеризується націєтворенням як провідною світоглядною константою творчості впродовж десятиліть виступів в Україні, на концертних майданчиках Німеччини, Італії, Австрії, Угорщини, Греції, Туреччини, Франції та інших країн Європи. Для прикладу, незабутній Маестро, Герой України Анатолій Тимофійович Авдієвський 2004 року на фестивалі «Артеківські зорі» в Криму, вручаючи Гран-прі хору «Сяйво», сказав: «Нині центр дитячої хорової творчості України перемістився до Ніжина!», а про студентський фольклорно-сценічний гурт «Народна криниця» Коледжу ім. М. Заньковецької зазначав: «Бережіть цей ансамбль як зіницю ока!». Композиторка, народна артистка України Леся Василівна Дичко 2006 року у промові визначила молодіжний «Світич» «як презентанта високого освітнього іміджу Ніжинської вищої школи»! Важливими є понад тридцятирічна діяльність хору ветеранів при Будинку культури міста, двадцятип'ятирічна — фольклорно-сценічного гурту «Народна криниця» і двадцятирічна — заснованого 2002 року фольклорно-етнографічного колективу «Ніжинська козачка» і під орудою подружжя Ольги й Івана Синиць. Ці мистецькі колективи добре відомі на Чернігівщині, містах України, Литви, Німеччини, Туреччини.

Діяльність кожного з колективів вирізняється проявом змістовно-творчого, а не формально-статичного ставлення до спільної справи, посилює соціокультурний феномен аматорського мистецтва як форми вільного обрання діяльності, зумовленої потребою художнього самовираження. За межами України вони виконують культурно-мистецьку місію розвитку традицій та інновацій хорового виконавства, серед яких:

I. Збереження традицій родинного виховання завдяки діяльності студентів хористів і школярів, для яких спів народних пісень мами й тата залишаються в пам'яті на все життя.

II. Набуття мистецької освіти в музично-естетичних закладах I–IV рівнів акредитації, програми яких сприяють

пізнанню традицій, інновацій хорової музики України, її представників. У контексті музично-виконавської творчості митців Ніжина в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. чільні позиції посіли викладачі, випускники Київської (А. Лашенко, М. Борщ, Л. Шумська), Одеської (В. Іконник, С. Голуб), Львівської (Л. Костенко) консерваторій України. Завдяки набутим у цих закладах знанням вони специфікували свою виконавську майстерність диригента-хормейстера, стали лідерами в розвитку музичної культури Ніжина. Диригенти-хормейстери ніжинської вищої школи власною концертно-сценічною діяльністю сприяли активізації музичного аматорського і професійного культуротворення в міському середовищі, підвищенню художнього рівня вокально-хорового виконавства: в ніжинській вокальній школі (засновниця Марія Федорівна Бровченко), у персоніфікованих хорових виконавських школах С. Голуба з хором «Сяйво», Л. Шумської з хором «Світич».

Розвитку хорового виконавства в училищі (з 2019 року — коледж) сприяла З. Ястремська, викладачка-хормейстер закладу. Вона створила жіночий хор, який став переможцем Республіканського конкурсу серед навчальних закладів культури України, а великий народний хор Училища у складі сорока учасників різних спеціалізацій (виконавці на народних і духових інструментах, бібліотекари тощо) здобув диплом першого ступеня. У 1985–1998 роках мисткиня керувала Народним хором Носівського районного Будинку культури, і цей колектив 1985 року здобув диплом першого ступеня на Республіканському конкурсі в Києві. У 1970–1977 вона керувала хором медичних працівників міста, який став лауреатом обласного конкурсу.

Розвитку народного хорового виконавства тривалий час сприяли викладачі-хормейстери Ольга й Іван Синиці, які протягом 1980–2018-х років органічно поєднували індивідуальні заняття і хорові репетиції в Училищі-коледжі з фольклорно-етнографічною діяльністю. Упродовж 1980-х років вони здійснили фольклорні експедиції до Ніжинського, Менського,

Корюківського, Носівського, Ріпкинського районів Чернігівщини. Записані в цих експедиціях автентичні зразки місцевих репертуар гурту «Народна криниця».

Співорганізатор гурту Іван Іванович Синиця (1946–2018) очолював інструментальну групу як самодіяльний композитор: він навчався факультативно в Юрія Шамо, створив різножанрові вокально-хорові композиції. Так утверджується характерна для української національної культури традиція взаємозв'язку вокально-інструментального виконавства з композиторською творчістю [Кавунник, 2021 а]. Це одна з типових ознак сценічно-виконавської культури Ніжина в другій половині ХХ століття.

III. Розвиток у Ніжині комунікацій з видатними науковцями-мистецтвознавцями, диригентами, співаками, виконавцями-інструменталістами, представниками влади міста, регіону, країни.

В історії — це приїзд до міста славетних Тараса Шевченка, Миколи Лисенка, Михайла Грушевського; на межі ХХ–ХХІ століть — Анатолія Авдієвського, Володимира Рожка, Євгенії Мирошніченко, композиторів Мирослава Скорика, Олександра Костіна. У ХХІ столітті — комунікації з другим і третім Президентами України Леонідом Кучмою та Віктором Ющенком, музикантами Євгеном Савчуком, Валентиною Антонюк, Лесею Дичко. Ці зустрічі — важливий складник творчого розвитку особистості, що віддзеркалюють і форми позааудиторної практики (концерти, конкурси, фестивалі, гастролі). Творчі гастролі, турне студентських хорів сприяють розвитку міжрегіональних та міжнародних контактів з митцями країн Європи, набуттю досвіду, збагаченню форм культурної дипломатії завдяки мистецько-освітнім хоровим традиціям педагогів-хормейстерів Ніжинської вищої школи.

Культуротворчість музикантів-педагогів закладів освіти Ніжина відіграла важливу роль у професіоналізації музичної освіти й виконавства, сприяла активізації наукових досліджень у мистецьких закладах I–IV рівнів акредитації в Ніжині та формуванню професійно-виконавських засад

регіональних мистецьких виконавських шкіл: ніжинської вокальної, персоніфікованої фортепіанної Ведди Розен — багаторічного концертмейстера факультетських хорів Ніжинської вищої школи [Кавунник, 2021 в].

Отже, у розвитку музичного виконавства в Ніжині чільне місце належить представникам хорового мистецтва. Творчість педагогів-хормейстерів і вокалістів закладів мистецької освіти й культури міста в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. сприяла формуванню соціокультурних умов для розвитку різних типів хорового й ансамблевого виконавства: народного і академічного, дитячого і дорослого, аматорського і професійного.

Концертно-виконавська діяльність самодіяльних і професійних аматорських колективів міста має особистісну і суспільну цінність як засіб розвитку музично-естетичних смаків хористів-школярів, студентів, ветеранів війни і праці, глядачів на концертах. Міжнародні творчі турне, гастролі, численні перемоги й звання лауреатів на міжнародних хорових конкурсах у містах країн Європи суттєво збагачують хорове мистецтво України як важливу складову нашого духовно-культурного надбання. Різноманітна й різностильова концертно-виконавська діяльність цих колективів і надалі становить важливе джерело для розвитку культурно-мистецького середовища Чернігово-Сіверщини Лівобережної України, стимулює мистецькі комунікації міжнародного діалогу представників Півдня й Півночі, Сходу і Заходу континентів Європи.

Список використаної літератури

1. Кавунник О. А. З когорти незабутніх: Іван Синиця. *Музика*. Київ, 2021 а. № 1–2. С. 48–49.
2. Кавунник О. А. Мистецький контент Ніжина в музичній регіонології України. *Література та культура Полісся*. Вип. 105. № 15 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Серія «Історичні науки». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021 б. С. 119–126.

3. Кавунник О. А. Мистецькі родини Сергія Голуба: до 75-річчя творчості митця // Проблеми мистецької освіти та виконавства. зб. наук.-метод. ст. / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2023 а. Вип. 13. С. 152–157.
4. Кавунник О. А. Молодіжному хору «Світич» — 30! *Музика*. Київ, 2023 б. № 1–4. С. 75–77.
5. Кавунник О. А. Музиканти Ніжина : музично-красзнавчий довідник. Ніжин : Міланік, 2008. 188 с.
6. Кавунник О. А. Презентант високого освітнього іміджу. *Музика*. Київ, 2018. № 6. С. 18–20.
7. Кавунник О. А. Творити прекрасне — місія Ведди Розен і Наталії Даньшиної : монографія. Ніжин : Лисенко М. М., 2021 в. 104 с.
8. Кавунник О. А. Творчість диригента-хормейстера Сергія Голуба в сузір'ї митців України. *Музика*. Київ, 2023 в № 1–2. С. 93–95.
9. Кікіс І. В. З історії музично-культурного життя Лівобережної України другої половини XVII — кінця XIX ст. *Література та культура Полісся*. Ніжин, 1997. Вип. 8. С. 132–134.